FOLOSIREA IMPROPRIE A UNOR NEOLOGISME DE ORIGINE LATINEASCĂ

LAURA ŞERBAN-PONTA

Foarte multe lucrări cu impact pedagogic, apărute în ultima vreme, s-au concentrat asupra masivului lot de anglicisme pătrunse în română.

Au fost neglijate astfel alte neologisme mai „vechi“ în limbă şi cu o relevanţă mai semnificativă în limba uzuală, a căror folosire ridică serioase probleme, mai ales în ce priveşte sensul lor.

Demersul nostru este, de fapt, o revenire asupra unor aspecte care interesează atât publicul larg, cât mai ales şcoala. Repertoriul de cuvinte ce urmează poate fi, evident, extins, cel la care ne-am oprit noi fiind stabilit în funcţie de frecvenţa de întrebuinţare a neologismelor respective.

Un număr mare de greşeli constă în deformarea sau în folosirea improprie a unor neologisme de origine latinească (imediată sau mai îndepărtată). Deşi unele dintre ele au etimologie multiplă, ceea ce înseamnă că ne-au venit şi din alte limbi (în primul rând din franceză), le tratăm împreună, în ordine alfabetică, indicând, de fiecare dată, şi etimonul latinesc, care justifică forma considerată corectă sau literară a acestor împrumuturi neologice.

◆ **antedeluvian** şi chiar **antideluvina** în loc de *antediluvian* < fr. *antédiluvien*, care înseamnă „anterior potopului biblic“, deci „străvechi, preistoric“; cf. lat. *ante* „înainte“ şi lat. *diluvium* „potop“;

◆ **asteric** şi **asterix** în loc de **asterisc** < fr. *astérisque* < lat. *asteriscus*, un derivat diminutival care provine din grec. *asterískos* şi care înseamnă „steluţă“;

BDD-A12990 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:37 UTC)

◆ **convincţiune** în loc de **convicţiune** „convingere“ < fr. *conviction* < lat. *convictio*, *-onis* „probă, demonstraţie“, derivat de la *convincere* „a convinge“;

◆ **corabora** în loc de **corobora** < fr. *corroborer* şi lat. *corroborare* „a întări, a da forţă unei idei sau unui argument“; cf. lat. *cum* „cu“ + *robur* „putere, forţă“;

◆ **divident** şi **devident** în loc de **dividend** < fr. *dividende* şi it. *dividendo* < lat. *dividendus* „care trebuie împărţit“ < lat. *dividere* „a împărţi“. Reţin aici o singură atestare a primei variante, care este, în acelaşi timp şi cea mai frecvenţă: „Nu poţi să scapi de răspunderea individuală sub motiv că ai primit instrucţiuni sau dividente de la alţii“.

◆ **exudat** în loc de **exsudat** < fr. *exsudat*, care este extras din *exsudation*, iar acesta < lat. *exsudatio, -onis*, derivat de la *exsudo, -are*: „Bine ar fi să faceţi un exudat faringian şi analiza USH, îi recomandă chiar un medic unei paciente“ („Formula AS“, nr. 303(10) din 16–23 martie 1999, p. 4, col.3.

◆ **femenin** în loc de **feminin** < fr. *féminin* şi lat. *femininus*, un derivat de la *femina* „femeie“. Deformarea adjectivului neologic feminin se produce sub influenţa substantivului *femeie*, continuatorul lat. *familia*.

◆ **funerarii** în loc de **funeralii** < fr. *funerailles* < lat. ecleziastic *funeralia*, pl. neutru de la adj. *funeralis* „funebru“. Sub influenţa lui *funerar* din aceeaşi familie etimologică, *funeralii* se transformă adesea în *funerarii*: „Fabrici şi uzine s-au oprit câteva minute în ziua funerariilor“ („ADEVĂRUL“, nr. 2417 din 5 martie 1998, p. 9, col. 1).

◆ **genoflexiune** în loc de **genuflexiune** < fr. *génuflexion* < lat. medieval *genuflexio, -onis*, compus din *genu* „genunchi“ + *flexio* „îndoire“. Varianta *genoflexiune* se explică, măcar în parte, prin reacţia de tip hipercorect faţă de frecventa închidere a lui *o* la *u* (ca în: *avucat, cumpanie, maiur, majur* etc.).

◆ **inopinant** în loc de **inopinat** < fr. *inopiné* şi lat. *inopinatus* „neaşteptat, neprevăzut“. Varianta relativ frecventă *inopinant* se explică prin analogie cu numeroasele adjective şi substantive termi-

BDD-A12990 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:37 UTC)

nate în *-ant*: „Controalele, cum ştiţi, sunt numeroase şi inopinante“ („ADEVĂRUL“, nr. 2607 din 16 oct. 1998, p. 12, col. 4).

◆ **inoportuna** în loc de *importuna* < fr. *importuner*, un derivat de la adj. *importun* „care jenează sau deranjează“, împrumutat, la rândul lui, din lat. *importunus* „greu de abordat“ sau „de acces dificil“. Verbul *importuna* este deformat, prin etimologie populară, sub influenţa adj. *inoportun*.

◆ **juristconsult** în loc de **jurisconsult** < fr. *jurisconsulte* şi lat. *jurisconsultus* „priceput în drept“; cf. lat. *jus, juris* „drept“ şi *consultus* „cunoscător, priceput, abil, versat“. Sub influenţa lui *jurist*, unii scriu şi *juristul consult* (în loc de *jurisconsultul*, forma corectă cu articol definit a acestui compus).

◆ **oprobiu** în loc de **oprobriu** < lat. *opprobrium* „necinste, ruşine, dezonoare“; cf. şi fr. *opprobre*, care are aceeaşi origine. Varianta neliterară *oprobiu* se explică prin simplificarea grupului consonantic *br* şi prin fenomenul disimilării consonantice totale constând în suprimarea unuia dintre cele două sunete identice. Pentru o atestare a variantei neliterare, vezi „COTIDIANUL“, nr. 269 (2314) din 26.03.1999, p. 2, col. 7, unde se vorbeşte despre minoritatea albaneză „supusă oprobiului internaţional“.

◆ **paleativ** în loc de **paliativ** < fr. *palliatif*, explicabil prin lat. medieval *palliativus*; varianta foarte răspândită *paleativ* se explică atât printr-o disimilare vocalică după formula *i-i* > *e-i*, cât şi prin hipercorectitudine, constând în reacţia faţă de obişnuita închidere a lui *e* la *i*.

◆ **percepte** în loc de **precepte**, pluralul lui *precept* < fr. *précepte*, al cărui etimon este lat. *praeceptum* „învăţătură, recomandare, normă, regulă“, supinul transformat în substantiv al verbului *praecipio*, *-ere* „a recomanda, a sfătui, a da lecţii, a învăţa pe alţii“ etc.

◆ **repercursiune** în loc de **repercusiune** < fr. *repercussion*, împrumutat, la rândul lui, din lat. *repercussio, -ónis*, slab atestat, cu sensul de „reflecţie a luminii“; varianta incorectă *repercursiune* se explică prin propagarea consoanei *r* sau chiar prin influenţa mai cunoscutului *curs*).

BDD-A12990 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:37 UTC)

◆ **revindecare** (în loc de **revendicare**, infinitivul substantivizat al verbului *revendica* < fr. *revendiquer* sau chiar un reflex în limba română al fr. *revendication*; varianta *revindecare*, explicabilă prin influenţa lui *vindeca*, este simţită ca incultă.

◆ **ventrilog** în loc de **ventriloc** < fr. *ventriloque*, iar acesta din lat. (rar atestat) *ventriloquus* „care vorbeşte din stomac". În structura acestui compus recunoaştem două cuvinte latineşti: *venter, -ntris* „stomac" şi *loquor, loqui, locutus* (sau *loquutus*) *sum* „a vorbi". *Ventrilocul* este, aşadar, „persoana care poate rosti unele cuvinte fără a mişca buzele şi cu o voce înăbuşită, ce pare a veni din abdomen". Varianta *ventrilog* (înregistrată în DLR şi în DEX_2, s.v.) nu poate fi considerată o etimologie populară, cum a fost ea explicată, invocându-se confuzia cu acele compuse care au în partea a doua elementul de origine grecească *-log*. Modificarea formală în discuţie este un caz tipic de analogie lexicală. Şi aceasta pentru că transformarea lui *ventriloc* în *ventrilog* n-a fost determinată de un singur „element inductor" (sau provocator de etimologie populară), ci de o întreagă serie paradigmatică sau „grup asociativ".

O discuţie şi mai detaliată merită adjectivul **intrepid,** cu numeroasele lui variante, dintre care cea mai cunoscută este **întrepid** (înregistrată numai în DA, tom. II, p. 830, col.1). Aşa cum arată şi accentul cuvântului, etimonul imediat al acestui adjectiv este fr. *intrèpide*, care înseamnă „îndrăzneţ, curajos, cutezător sau temerar". În franceză *intrèpide* este un împrumut din latină, unde *intrepidus* e format cu ajutorul prefixului *in-* de la *trepidus* „care tremură, care este fricos". Cine ştie că a existat în latină acest adjectiv (cu sensul amintit) şi ştie, de asemenea, că *in-* este un prefix negativ va înţelege uşor că derivatul *intrèpidus*, format în mod corect, nu poate să însemne decât „care nu tremură, care nu este fricos". De aceea este surprinzător faptul că într-o lucrare de cultivare a limbii române ni se recomandă să scriem şi să pronunţăm *intreprid*, fiindcă acest adjectiv ar proveni din lat. *intrepridus*. Or, un asemenea derivat n-a existat în latină şi nici n-ar fi putut să existe, din moment ce al doilea *r* al bazei derivative nu se justifică etimologic. Că aceasta este realitatea ne-o dovedesc şi celelalte neologisme care aparţin aceleiaşi familii etimo-

BDD-A12990 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:37 UTC)

logice. E vorba de *trepida* (în latină *trepido*, *-are*, format tot de la *trepidus*), apoi *trepidaţie* şi *trepidant*, în a căror structură constatăm, de asemenea, un singur *r* atât în română, cât şi în celelalte limbi europene care folosesc neologismele citate.

Revenind la **intrepid**, menţionăm că în limba vorbită, în presa cotidiană, în diverse publicaţii periodice sau chiar în unele opere beletristice am întâlnit următoarele variante ale acestui adjectiv: *intrepid* (deja citat şi explicabil prin românizarea prefixului *in-*), **intreprid** (în care a avut loc propagararea consoanei *r* spre sfârşitul cuvântului), **întreprid** (în care constatăm atât românizarea prefixului *in-*, cât şi propagarea lui *r*) şi chiar **întreprind** (cu plurarul *întreprinzi*), rezultat în urma apropierii lui *intrepid* de verbul *a întreprinde* printr-o adevărată etimologie populară.

De asemenea, se impun câteva observaţii şi în legătură cu **itinerar**. Deşi a fost adeseori criticată şi chiar ridiculizată, rostirea **intinerar** (în loc de **itinerar**) n-a dispărut nici ea din scrisul şi mai ales din exprimarea orală a multor semidocţi. Împrumutat din franceză (*itinéraire*), dar şi direct din latină (*itinerarium*), acest neologism are ca rădăcină subst. *iter*, *itineris*, care înseamnă „drum“. Precum vedem, prezenţa consoanei *n* în silaba iniţială (*intinerar*) nu se justifică în niciun fel, dar se explică prin fenomenul anticipării, ca şi prin analogie cu neologismele care conţin prefixul *in-*. Aceeaşi explicaţie este valabilă şi pentru varianta (la fel de incultă) **intinerant**, în loc de **itinerant** < fr. *itinerant*, a cărui rădăcină este, în ultima analiză, tot lat. *iter*, *itineris* „drum, cale şi chiar călătorie“. În urma acestor precizări, e clar că trebuie să spunem şi să scriem expoziţie **itinerantă** (nu *intinerantă*). După modelul limbii franceze, vom spune, de asemenea, ambasador **itinerant**, circ **itinerant** şi bibliotecă **itinerantă**, nepierzând din vedere că în latină a existat şi verbul **itinerari** „a călători“.

BDD-A12990 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:37 UTC)